

MAASTIK JA MÄLU

ACTA UNIVERSITATIS TALLINNENSIS

Socialia

SARJA KOLLEGIUM

Airi-Alina Allaste (Tallinna Ülikool)

Toomas Gross (Helsingi Ülikool)

Mati Heidmets (Tallinna Ülikool)

Mikko Lagerspetz (Åbo Akadeemia)

Lauri Leppik (Tallinna Ülikool)

Hannes Palang (Tallinna Ülikool)

Rein Ruutsoo (Tallinna Ülikool)

Judit Strömpl (Tartu Ülikool)

Henri Vogt (Helsingi Ülikool)

Tallinna Ülikool

MAASTIK JA MÄLU

PÄRANDILOOME ARENGUJOONI EESTIS

Koostanud ja toimetanud
Linda Kaljundi ja Helen Sooväli-Sepping

TLÜ Kirjastus
Tallinn 2014

ACTA Universitatis Tallinnensis

Acta Universitatis Tallinnensis. Socialia

Maastik ja mälu

Pärandilooma arenguhooni Eestis

Kogumiku valmimist on toetanud Euroopa Liit Euroopa
Regionaalarengu Fondi kaudu (Kultuuriteooria Tippkeskus)
ning Eesti Haridus- ja Teadusministeerium teadusprojektide
IUT 3-2 ja IUT18-8 raames

Keeletoimetaja Sirje Ratso

Korrektor Kai Nurmik

Tõlge inglise keelde: Kätlin Kaldmaa

Tõlge saksa keelest: Vahur Aabrams

Kujundanud ja küljendanud Sirje Ratso

Sarja makett: Rakett

Autoriõigus (koostamine): Linda Kaljundi ja Helen Sooväli-Sepping, 2014

Autoriõigus: artiklite autorid, 2014

Autoriõigus: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2014

ISSN 1736-941X

ISBN ISBN 978-9985-58-783-6

TLÜ Kirjastus

Narva mnt. 25

10120 Tallinn

www.tlupress.com

Trükk: Pakett

SISUKORD

Sissejuhatus. Eesti maastiku ja mälu uurimise rajajooni <i>Linda Kaljundi, Helen Sooväli-Sepping</i>	7
Muinasmaastike avastamine. Essee mineviku tõlgendamisest ja ühiskondlikust tellimusest <i>Valter Lang</i>	36
Kujuteldavad maastikud. Ida-Baltikum ja 13. sajandi Euroopa kultuuriline geograafia <i>Marek Tamm</i>	79
Aistilised maastikud. Meelelised reisirid Baltimaadesse 1750–1850 <i>Ulrike Plath</i>	111
„Et kellelgi ei peaks voli tekkima vähimatki neist ära rikkuda või raisata ...” Muinsuskaitse ja restaureerimise varaseimast ajaloost Eestis <i>Ants Hein</i>	146
„Võõra” pärandiga leppimine ja lepitamine. 1920.–1930. aastate debatid ajaloolise arhitektuuri väärtuse ja kaitse üle <i>Kristina Jõekalda</i>	182
Eesti 1920.–1930. aastate vaatefilmid kohateadvuse muutuste tähistena <i>Riin Magnus</i>	246
Mulgimaa süünd. Ääremärkusi ühe maastikulise mälu paiga kujunemislõule <i>Heiki Pärdi, Linda Kaljundi, Hannes Palang</i>	269

Võim ja mälu. Muuseumi rolli muutumine Eesti NSVs 1940.–1950. aastate esimesel poolel <i>Mariann Raisma</i>	314
Kedagi pole unustatud, midagi ei unustata. Pärandilooma maastikul nõukogude Eesti näitel <i>Helen Sooväli-Sepping</i>	349
Maastiku amneesia. Põlevkivimaa rekultiveerimine <i>Anu Printsman</i>	365
Turismimaastikud ja ruumilood <i>Tiina Peil</i>	399
Heterotoopiast hegemooniaks. Võim ja kultuur Setomaal <i>Aet Annist</i>	418
Pärimus maastikul, maastik pärimuses. Hargla ja Kambja kihelkonna näitel <i>Marju Kõivupuu</i>	441
Virtuaalne Eesti <i>Tarmo Jüristo, Daniel Vaarik</i>	476
Kokkuvõtteks. Maastiku pärandi praktikad <i>Hannes Palang</i>	490
Illustratsioonide nimekiri	505
Summaries	509
Nimeloend	527
Autoritest	533

EESTI MAASTIKU JA MÄLU UURIMISE RAJAJOONI

Linda Kaljundi, Helen Sooväli-Sepping

2012. aasta alguses levis meedias uudis keskkonnaministeeriumi eelnõu kohta, mis võimaldab „maastikku reostavate”, lagunenud ja oma funktsiooni kaotanud hoonete lammutamiseks toetust küsida. Eelnõu oli seotud koalitsioonipartnerite „Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi 2011–2015” eesmärgiga „Puhta elukeskkonna kindlustamine igale Eesti elanikule”, mille raames oli ette nähtud „meetme avamine nõukogudeaegse maastikureostuse (tondilosside) likvideerimiseks”.¹ Endise justiitsministri Rein Langi aastatetagusel ideel põhinevat eelnõu põhjendas minister Keit Pentus vajadusega puhastada maastik nii keskkonna- ja varisemisohlikest kui ka esteetiliselt inetutest rajatistest: „Sisuliseks eesmärgiks on puhtama maastikuga Eesti. Meil on Eestimaal küll näiteid, kus ilusa looduse keskel reostavad siiani maastikku nõukogude ajast maha jäänud, lagunevad suured lobudikud. Olgu siis tegu kunagiste tööstus- või militaarjäänustega või kolhoosiaegsete, praeguseks varisemisohhtlikuks muutunud hoonetega.”² Toetus oli ette nähtud kasutusest välja langenud ja lagunenud põllumajandus-, tööstus- ja militaarehitiste või -rajatiste likvideerimiseks. Valikukriteeriumid seostusid niisiis ühelt poolt rajatise funktsiooniga ja teiselt poolt nõukogudeaegse päritoluga. Kui keskkonnareostuse ja ohutuse küsimused kõrvale jätta, tugines eelnõu väitele, et nõukogudeaegsed rajatised

¹ Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm: <http://valitsus.ee/et/valitsus/tegevusprogramm> (01.09.2013).

² Keskkonnaministeeriumi uudiskiri, 01.02.2012: <http://www.envir.ee/1181202> (01.09.2013).

muudavad maastiku silmariivavalt inetuks ja rikuvad selle puhtuse. Niisamuti andis see mõista, et erinevalt eelmiste ajalooetappide kihistustest ei ole nõukogudeaegsed varemend käsitletavad kaitset väärivate mälestistena, kui üksikud erandid välja jätta.

Vastupidise suhtumise näitena võib tuua põllumajandusminister Helir-Valdor Seederi 2011. aasta augustis tehtud üleskutse võtta nõukogude ajal püstitatud piimapukid muinsuskaitse alla.³ Need kaks uudist ilmestavad hästi tõsiasja, et Eesti maastiku ja ruumilise pärandi ümbermõtestamine ja -hindamine on jätkuvalt muutumises. Veelgi enam, need osutavad, et nõukogudeaegsete ehitistega seoses valitseb seniajani teatav peataolek, mis ei näi iseloomustavat mitte üksnes poliitiku, vaid ka avalikke arutelusid ja ühiskonda laiemalt. Esmajoones tuleks selle juuri otsida mõistagi 1980.–1990. aastate vahetusel koos Nõukogude Liidu lagunemisega alanud suurest murrangust. Nagu mujal Ida-Euroopas, nii on need muutused ka Eestis tõstnud maastiku eri aegade kihistused eri huvide ja sageli ka konfliktide keskmesse (Palang *et al.* 2005). Eriti iseseisvuse taastamise ajal valitses avalikes aruteludes ja poliitilistes otsustes ühelt poolt nõukogudeaegsetest kihistustest vabanemise ja teiselt poolt nn eestiaegse ehk sõdadevahelise aja ladestuste taastamise soov. Ehkki nende protsesside juures mängisid olulist rolli ka majanduslikud kaalutlused ja sõjaeelse kinnisvara tagastamine, omandas toonase „restauratiivse nostalgia” (Kõresaar 2005) juures ruumiline keskkond kiiresti ideoloogiliselt ja sümboliliselt laetud tähenduse. Seda toetas ka maastiku ja pärandi olulisus taasiseseisvumisele eelduse loonud ja taasloodud Eesti Vabariigis valitsevaid ideoloogiaid oluliselt mõjutanud liikumiste põhimõtetes (Tamm 2012c, vrd Smurr 2009: 280–345). Mõlemad, nii looduskaitse- kui ka muinsuskaitseliikumine kutsusid üles kaitsma ja taastama „puhast”, „autentset” ja „arhailist” loodust ja arhitektuuri ning vastandusid nõukogudeaegsele keskkonnale, mida nad seostasid tööstuse, loodusreostuse

³ Põllumajandusministeeriumi pressiteade, 26.08.2011: <http://www.agri.ee/seeder-soovib-piimapukid-muinsuskaitse-alla-votta/> (01.09.2013).

ja modernse anonüümse linnaruumiga. Kiirete muutuste ajal ja eriti 1990. aastate alguses kannustas nõukogudeaegsete maastikuelementide likvideerimist tagant ka iha naasta Lääne-Euroopasse. Nagu on hästi näidanud Ene Kõresaar (2005: 97–103), omandasid seeläbi nõukogude aja ja pärandiga suhestumisel keskse tähtsuse „puhtuse” ja „mustuse” kategooria.

Et need kajavad jõuliselt vastu ka eespool kirjeldatud seaduseelnõus „maastikureostuse” likvideerimise kohta, võib selles näha ka omamoodi märguannet, et poliitikasse on tagasi tulnud ideed, mis olid vahepeal, 1990. aastate lõpus ja 2000. aastate alguses ehk Euroopa Liidu ja NATOga liitumiskõneluste pidamise ajal, kaotanud oma aktuaalsuse. Üldisemalt annab see märku uuest poliitilisest huvist nõukogudeaegse pärandi seljatamise vastu, mis sai alguse pronkssõduri mahavõtmisega (2007) kaasnenud nn monumendisõjast (vrd Kurg 2009). Kummatigi saab selle kõrval alates majanduskriisist (2009) täheldada järkjärgulist nõukogudeaegsete kihistuste taasväärtustamist eriti linnaruumis – tösi küll, mitte veel poliitilisel tasandil. Elitaarsemal moel väljendab seda linnaaktivistide, arhitektide, urbanistide ja kunstiteadlaste kasvav huvi – omamoodi teedrajavaks näib siin olevat linnahalli juhtum. Kahtlemata ei ole tegemist üksnes Eestile omase muudatusega, vaid nõukogude aja *comeback*’i tuleb vaadelda seoses huvi tõusuga 1970.–1980. aastate vastu ka rahvusvahelises plaanis, mis ulatub populaarkultuuri, moe ja disainini. Ehkki nõukanostalgia mitmesugused avaldumismvormid on juba pälvinud etnoloogide tähelepanu (nt Jõesalu, Nugin 2012), ootavad sellega seotud nähtused veel põhjalikumat läbiuurimist, nagu ka nende vahekord riigi ametlikus poliitikas siiani valitseva restauratiivse nostalgiaga.

Ka käesolev kogumik lähtub soovist anda oma panus arutelusse Eesti maastiku kihistuste üle ja pöörab selleks pilgu nii lähemasse kui ka oluliselt kaugemasse minevikku ning võtab vaatluse alla maastiku ja mälu suhted eri ajastutel. Lähtudes eeldusest, et maastiku kujundamine ja kujutamine on olnud aegade jooksul üks olulisemaid kollektiivse mineviku, mälu ja identiteedi loomise vahendeid,

vaagib siinne kollektiivne uurimus, kuidas on Eesti maastiku eri kihistusi eri aegadel mäletatud või maha maetud, kuidas on nende tähendus aja jooksul muutunud ning millised ühiskondlikud huvid, ideoloogiad ja väärtushinnangud selles väljenduvad. Kahtlemata on loetletud küsimuste näol tegemist jõuliselt esile kerkinud teemade ringiga. Eriti viimasel aastakümnel on Eestis maastikku ja sellega seonduvat tähendusloomet uuritud palju ja mitmetahuliselt. Maastike ajalooliste kihistuste eritlemine ning maastiku ja selle representatsioonide roll kogukondade identiteedi loomisel on pälvinud üha rohkemate valdkondadest pärit teadlaste huvi. Seega on suhteliselt lai ka juba käsitlemist leidnud teemade ring, mille olulisemad rajajooned olgu järgnevalt visandatud.

Kõnekalt võib Eestis „maastiku” märksõna esiletõusu täheldada juba selle kõige varasemate kihistustega seoses. Nimelt on mitu muinas- ja keskajaga tegelevat arheoloogi, ajaloolast ja kunstiajaloolast osutanud viljakatele ja uudsetele võimalustele, kuidas uurida maastikule, ruumile ja elukeskkonnale keskendudes paljusid Eesti ajaloo võtmeküsimusi: muistset ühiskonnakorraldust, uue, kristliku võimu kehtestamist ja sellega kaasnenud kultuurimurrangut kesk-aegsel Liivimaal.⁴ Uusaegsete kihistuste puhul on märgatav järjest kasvav huvi mitte üksnes ehituskunsti, vaid ka parkide (Abner *et al.* 2007, 2012; vrd Külvik, Maiste 2009; Sinijärv 2012) või näiteks romantismi mõjul levinud varemetekultuse vastu (Maiste, Polli 2004). Rahvakultuuri puutuvalt on pälvinud tähelepanu talupärandi loomine ja selle vahendamine turistidele (Võsu, Sooväli-Sepping 2012), nagu ka looduslikud pühapaigad, mis moodustavad omaette mitmetahulise uurimisteema (Valk 2007). Märgina huvist pärandi ja selle seoste vastu rahvuslusega on esile kerkinud muinsuskaitse ajalugu 19. ja 20. sajandil (Kodres 1997, Jõekalda 2011; vrd Alatalu 2012). Juba II maailmasõja järgsest perioodist on käsitletud

⁴ Lang 1999, 2000, 2002; Mägi 2002; Valk 2011. Heaks näiteks selle kohta, et huvi ruumi ja maastiku vastu koondab kõigi nimetatud valdkondade uurijaid, on Kersti Markuse, Heiki Valgu, Anu Männi ja Inna Pöltsam-Jürjo ühiselt kirjutatud peatükk „Elukeskkond” uue „Eesti ajaloo” II-s ehk keskaja köites (Selart 2011).

peamiselt linnamaastikuga seotud teemasid, nagu näiteks Tallinna vanalinna teisendamine turistlikuks vaatamänguks (Näripea 2005), paneelelamute rajoonid (Kalm, Ruudi 2005; Sarapik, Viires 2010) ja linnakeskkonna tõlgendamine hilisnõukogude postmodernistlikes arhitektuuriekspriimentides (Kurg, Laanemets 2008). Kui viidatud teemade tõstatajateks on enamasti olnud kunstiteadlased, siis teistest teadusvaldkondadest on huvi maastiku ja ruumi mõtestamise vastu aidanud süvendada biosemiootika (Kull 2011), mille raames on uuritud maastiku semiootilise analüüsime võimalusi (Lindström *et al.* 2011). Oluliste mõjutajatena tuleb mainida ka biosemiootikaga rööpselt arenenud ökokriitikat (Maran, Tüür 2005). Kui viimane on paljuski keskendunud kirjanduse analüüsimele, siis selle kõrval on pälvinud tähelepanu ka maastiku kujutamine kunstis (Sahk 2002, Sarapik 2002) ning viimasel ajal ka filmis (Näripea 2011). Uue, samuti maastikuga tihedalt seotud valdkonnana on esile tõusnud keskkonnaajalugu (Plath 2012a, 2012b; vrd Lukas *et al.* 2011). Olulise mootorina tuleb mainida ka jätkväljaannet „Koht ja paik / Place and Location”, mille raames on aastatel 2000–2008 ilmunud seitse vägagi erinevaid teemasid ja teadusvaldkondi hõlmavat rahvusvahelist kogumikku.⁵ Lõpuks, kuid kindlasti mitte vähem olulise uute ideede looja ja uurimisteemade käivitajana tuleb nime-tada eelmise kümnendi alguses uue distsipliinina Eestisse jõudnud kultuurigeograafiat (Sooväli-Sepping 2011).⁶ Eesti kultuurigeograafia jõujooni tutvustame tagapool, kuid seoses eespool kirjeldatuga tuleb öelda, et üheks juhtteemaks on kujunenud nimelt käsitus Eesti maastikust kui omamoodi palimpsestist, mis on sajandite jooksul mitmel moel teisenenud ning talletanud jälgi eri ajastutel aset leidnud sündmustest ja tegevustest (Palang *et al.* 2005; vt ka Hannes Palangu artiklit siinses kogumikus lk 490–504).

⁵ Oluliseks uute ideede kohtumisaigaks olid ka kogumikele eelnenud konverentsid. Kõigi väljaannete elektroonilised terviktekstid on kättesaadavad „Koha ja paiga” kodulehel: <http://www.eki.ee/km/locations/> (01.09.2013).

⁶ Vt ka ajakirja Vikerraar maastiku- ja kultuurigeograafia-teemalist erinumbrit (2008, nr 7/8).

Eespool toodud loetelu ei ole kindlasti ammendav, kuid annab sellisenagi pildi uuest elavast huvist maastiku ja selle representatsioonide vastu eri teadusvaldkondades. Vähem on Eestis maastikku uuritud käesolevas kogumikus kesksel kohal olevast mäluuuringute perspektiivist, mis seostab maastiku ja ruumi uurimise otseselt selle mäletamise viisidega. Olulise erandi moodustavad Ene Kõresaare (2005: eriti 41–52) tähelepanekud ruumi tähtsusest eestluse defineerimisel 1990. aastate mälu kultuuris. Tugeva tõusu läbi teinud elulugude uurimise raames on autobiograafiliste maastike lahkamises peituvatele võimalustele osutanud ka teised uurijad (Kirss 2011, vrd Kurvet-Käosaar 2008). Selle kõrval tuleb mainida kohapärimuse kujunemist folkloristika üheks ulatuslikumaks uurimisteemaks, mille puhul on iseäranis kõnekas huvi laienemine traditsioonilise, rõhutatult Eesti-keskse ainese kõrval ka mõisapärimuse vastu (Remmel 2011). Seda täiendavad käsitlused baltisaksa kohapärimusest (Lukas 2011) ja ülepea baltisaksa kogukonna suhetest kohaliku maastikuga (Plath 2008). Ajastule sümptomaatiliselt on pronkssõduri mahavõtmisega kaasnenud konfliktid ärgitanud uurima Eesti monumente laiemaltki (Petersoo, Tamm 2008). Kitsamalt, „mälupaikade” võtmes (mõistest lähemalt edaspidi) on uuritud Eesti jaoks märgilise tähendusega linnu, näiteks Narvat (Brüggemann 2005) ja Tallinna (Undusk 2011), samuti Pirita kloostrit (Kaljundi 2007).

Siiski on seni Eestis valdavalt käsitletud tekstilisi ja narratiivseid mälupaiku, nagu on ka korduvalt leidnud rõhutamist ajaloo- ja eriti ilukirjanduslike tekstide esmane roll eesti rahvusliku ajaloomälu loomisel alates 19. sajandi lõpust.⁷ Tekstide tähtsus ei ole iseenesest kuigi harukordne, ka rahvusvahelises plaanis on just ilukirjandus toiminud (rahvuslike) kogukondade kollektiivse mälu loomisel iseäranis tõhusalt ning seda nii tänu oma esteetilistele omadustele kui ka levitamise odavusele ja hõlpsusele – erinevalt monumentidest

⁷ Esmajoones puudutab see eesti rahvusluse tõusu ajal 19. sajandi lõpus ja 1930. aastatel loodud ajaloolisi romaane ja jutustusi (Tamm 2012a, 2012b; Laanes, Kaljundi 2013).

saab raamatuid kaasas kanda. Sellest hoolimata torkab silma eesti rahvusliku ajaloomälu vähene soov seostada ennast konkreetsete paikade, maastike ja rajatistega – ning väärrib lähemat uurimist. Kirjeldades oma esmakordset sattumist Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluulearhiivi, on Jean-Pierre Minaudier (2003: 90) tabavalt sedastanud: „Kui kaugel tundusid siis mu armas Versailles, mu kallid Loire'i lossid ja mu vana hea Louvre! Kõige tähtsam, mida ma tolle reisi ajal mõistsin, oli tõsiasi, et Eesti mälu on tunduvalt vähem monumentide külge kinnitunud kui prantslaste oma, see pole nõnda tihedalt seotud riigi ega selle ametliku ajalooga.” Ennekõike seostub see eesti rahvuse suhtelise noorusega, eestlaste piiratud ühiskondliku positsiooniga baltisakslastega võrreldes ning kahe rahvusgrupi suhteid mõjutanud koloniaalse pärandiga. 19. sajandi teisel poolel eelistasid eesti rahvusliku ajaloomälu loojad arheoloogilist ja looduspärandit, vastandudes seeläbi koloniaalvõimu kehtajaks kuulutatud ehituspärandile (Käljundi 2008) – sarnast autentse ja kunstliku vastandust võime muuseumis näha ka suulise kultuuri ja folkloori eelistamises kirjalikele allikatele, mille „äratajad” kuulutasid samuti võõra vaimu ja võimu väljendajaks. Niisugustes püüdlustes võime Eestit võrrelda piirkonna teiste noorte rahvustega, nagu näiteks Soome või Lätiga, kuna nende mälupaikade oluline osis on samuti loodus ja looduslikud pühapaigad (Kļaviņš 2011). Koloniaalsuhete raamistikus ei ole sellised vastandused muidugi kunagi täielikud ja nii võib täheldada eesti rahvuslaste seas ka baltisakslaste otsesemat või kaudsemat imiteerimist – muuhulgas on vaevalt juhuslik tõsiasi, et metsal oli kultuslik tähendus ka 19. sajandi saksa identiteedis ja rahvusluses (Lehmann 1999). Samas jääb püsima tendents vastanduda „võõra” võimu maastikulistele ja ruumilistele sümbolitele. Heaks näiteks selle kohta, et aktuaalseim on alati vastanduda viimase koloniseerija pärandile, on sissejuhatuse alguses kirjeldatud soov puhastada maastik nõukogude pärandist. Sellele sekundeerib muinsuskaitse juhtroll iseseisvuse taastamisele eelnenud kodaniku liikumistes – juba 1980. aastatel oli see asunud väärtustama ka (balti)saksa ehituspärandit.

Niisugused võitlused maastiku eri kihistuste üle osutavad, et Eesti maastikulistele mälupaikadele tasub pöörata senisest rohkem tähelepanu. Nagu juba tõdetud, lähtub ka sinne kogumik soovist uurida maastiku ja mälu omavaheliste seoste analüüsimises peituvat potentsiaali. Kogumiku algimpulss pärineb ajaloolaste ja kultuuri-geograafide koostööst, kuid lõpptulemus koondab humanitaar- ja sotsiaalteaduste taustaga uurijate käsitusi Eesti ajaloo eri perioodide ja nähtuste kohta. Soovime ühelt poolt rõhutada, et maastikud, nende representatsioonid ja ruumilised praktikad on ajaloo jooksul evinud identiteetiloovat mõju. Teiselt poolt aga soovime kogumikuga vaagida lähemalt erinevusi maastiku ja mälu suhetes, mis tulevad ilmsiks eri ajastute või eri tüüpi maastikuelementide võrdluses. Raamatus kohtuvad ajaloolase, semiootiku, inim- ja kultuurigeograafi, antropoloogi, etnoloogi, kultuuriteadlase, arheoloogi ja kunstiajaloolase vaatenurk. Analüüsitakse suurt hulka Eesti maastikulise pärandi võtmeteemasid: omasid ja võõraid mälupaiku, loodud, kadunud ja unustatud maastikke ning tulevikku suunatud ruumilisi utopiad, tehes seda narratiivse ja visuaalse materjali, abstraktsete ideede ja praktikate vaagimise kaudu. Seega kujutab kogumik „Maastik ja mälu. Pärandilooma arengujooni Eestis” endast ühtlasi esimest sedavõrd ulatuslikku katsetust Eesti ajaloo eri perioode ruumilise mõtestamise abil selgitada, ehkki kahtlemata ei pretendeeri see kõikehõlmavusele.

Vaieldamatult on kogumiku pealkirjas ja kõigi artiklite keskmes seisvad kaks mõistet – maastik ja mälu – teinud viimasel paaril aastakümnel akadeemilises maailmas särava tähelennu. Kuna seetõttu on mõisted kerkinud paljude uurijate ja valdkondade huvi-orbiiti, on see paratamatult toonud kaasa definitsioonide ja arusaamade vohamise. Sugugi vähetähtis pole seegi, et mõlema mõiste puhul avaldub eriti ilmekalt metafoorse kasutamise oht. Järgneva selgituse mõte ongi anda ülevaade raamatu kahest võtmeteterminist ning kaardistada võimalusi, mida kultuurigeograafia ja mälu-uuringud Eesti maastike analüüsimiseks pakuvad. Ehkki selle põgusa sissejuhatuse eesmärgiks on visandada järgnevatele uurimustele